

M. Teresa Ynglès, *El datiu en català: una aproximació des de la lingüística cognitiva*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 335 pp.

El datiu en català: una aproximació des de la lingüística cognitiva és una empresa àmplia i ambiciosa d'aplicació del marc teòric de la Gramàtica cognitiva (Langacker, 1987 i 1991) a l'estudi del català. Malauradament, Maria-Teresa Ynglès va morir abans de poder convertir-la en el que hauria d'haver estat la seva tesi doctoral. Els seus companys del Centre de Lingüística Teòrica de la Universitat Autònoma de Barcelona Maria-Teresa Espinal, Jaume Mateu, Teresa Cabré i Gemma Rigau han compost i editat el llibre a partir dels arxius personals de l'autora, en una tasca d'edició exemplar que aconsegueix presentar de manera exhaustiva i precisa el treball d'Ynglès. Tanmateix, la seva condició d'obra inacabada fa que el fil argumental se'n ressenteixi en alguns moments; és indubtable que una darrera revisió i recomposició per part de la mateixa autora hauria dotat el text d'una coherència definitiva.

En aquesta obra s'estudia amb rigor i profunditat el que es denomina categoria del datiu, un terme que aplega els complements que fan la funció d'objecte indirecte i altres sintagmes (com el datiu ètic), tots els quals tenen en comú la pronominalització personal dativa (*em, et, es, li, els, ens, us*) i/o la presència de la preposició *a* (Bel 2002: 1104).

Per descriure aquesta categoria tan heterogènia, l'autora, seguint la tradició, aparella aquestes característiques gramaticals amb les funcions semàntiques que se sol assumir que a compleixen aquests sintagmes: experimentador, locatiu, posseïdor, benefectiu/malefactiu, etc. Un cop acotada així la fenomenologia, li aplica els mecanismes d'anàlisi langackerians, amb els quals arriba a conclusions innovadores i es proposa una modificació important del model de descripció dels esdeveniments establert per Langacker.

El model gramatical de Langacker rau en l'assumpció que la gramàtica és indestruïble del significat; encara més, que les mateixes estructures gramaticals aporten significat a les expressions. Aquest plantejament es relaciona directament amb el que podríem denominar la asimetria conceptual, és a dir: les expressions lingüístiques transmeten conceptualitzacions del parlant; aquestes conceptualitzacions o escenes mentals contenen diversos elements i participants; i la seva distribució en l'expressió lingüística mai és homogènia sinó que està subjecta a una determinada perspectiva o focalització, que en destaca uns elements en relació als altres. Aquestes asimetries o

focalitzacions són significatives (semàntiques) i els diversos mecanismes de la gramàtica són els encarregats de fer-les paleses en les expressions.

Així, per posar un exemple destacat en el pròleg pels editors (però que aquí adapto), podem observar a (1) com la mateixa escena, amb els mateixos participants, es pot expressar de manera distinta, i això implica una conceptualització —i, per tant, un significat— diferents:

- (1) a. He donat la baldufa al Joan
- b. Li he donat la baldufa, al Joan

A (1a) l'expressió focalitza l'acció (*donar*), mentre que a (1b), mitjançant el clíctic en posició inicial, s'hi destaca el receptor.

També podem observar com una mateixa escena s'expressa de manera força diferent en llengües diferents, a causa de les respectives configuracions gramaticals preferents. Per exemple, en anglès i català:

- (2) a. My eyes itch
- b. Em piquen els ulls
- c. *Els meus ulls piquen

Objectivament, els elements de l'esdeveniment són el parlant, els seus ulls i una sensació física (la picor) localitzada en aquests darrers. Aleshores, mentre que l'anglès (1a) focalitza en els ulls, els fa subjecte actiu de la situació i n'estableix la relació amb el parlant mitjançant el possessiu (*my*), el català (1b), mitjançant el clíctic, destaca el parlant en tant que experimentador de la situació i posseïdor de la part del cos afectada i descriu una relació estàtica (*picor*) entre aquest experimentador i els seus ulls.

L'aplicació del model langackerià al català i la seva evolució cap a un model en què es segmenten els dominis d'espai i temps, són les principals aportacions d'Ynglès. Aquest model teòric dóna compte de la indistriabilitat de la gramàtica i la semàntica i d'una multiplicitat de fenòmens sintacticosemàntics que considera que les aproximacions modulars i objectivistes no resolen satisfactòriament.

Per posar un exemple, el model explica per què en català una expressió com (2c) no és acceptable ni des del punt de vista de l'estructura ni del de l'ús del possessiu. En paraules dels editors en el pròleg (p. 7):

Ynglès copsa la importància d'esquema prototípic del datiu en català, un esquema en què el datiu clíctic pronominal (experimentador/posseïdor) és l'element més prominent de la construcció [...]. En aquesta representació, el que destaca és la relació estàtica entre el datiu [...] i l'acusatiu [...]. No hi ha res de més essencial i és per això que en català els adjectius possessius són més sobers que no pas en altres llengües (com és el cas de l'anglès), i també és per això que si volem identificar l'entitat denotada pel datiu, ho podem fer per mitjà d'un constituent dislocat.

En anglès, en canvi, el datiu no sol designar el posseïdor en una relació tot-part; aquesta funció la fan els possessius. El datiu anglès designa un receptor, però no un receptor de força o energia (3a) ni en una situació que impliqui contacte directe (3b), un fenomen que s'explica en part per la semàntica de la preposició *to*, la qual ni codificaria relacions estàtiques (de localització) ni tampoc el recorregut complet del participant principal fins arribar al contacte final amb el secundari.

- (3) a. *She gave a kick to him
b. *She gave a kiss to him

Veiem també com en llengües com l'alemany, en què en esdeveniments amb dos participants animats el segon es pot codificar en acusatiu o en datiu, l'acusatiu codifica situacions de contacte fort, on hi ha transmissió d'energia, mentre que el datiu codifica aquelles en què la transmissió d'energia no existeix o és negligible.

La cerca d'aquest tipus de motivacions semàntiques per a fenòmens gramaticals és constant en l'obra; de fet és el seu objectiu, d'acord amb el marc teòric que adopta. En concret, fa un ús intensiu de dues de les eines bàsiques de la lingüística cognitiva: els esquemes d'imatge (Johnson 1987) i les operacions de conceptualització (Talmy 2000). Els primers donen lloc al model abstracte de tipus d'esdeveniments de Langacker, on es posen en joc les nocions fonamentals d'espai, temps, matèria i transmissió d'energia. Les segones són operacions cognitives similars a les de la visualització: focalització, contrast figura/fons, punt de vista, punt de referència, etc.

Aquestes eines teòriques, juntament amb nocions més clàssiques com els rols semàntics o els trets animat/inanimat, s'utilitzen per a analitzar una munió de fets de llengua relacionats amb el cas datiu. Per exemple, en contra de les aproximacions més habituals, Ynglès argumenta que no es pot donar compte de molts comportaments del datiu català basant-se només en la diferència animat/no animat. Així, la distinció *li/hi*, habitualment analitzada en aquests termes, rep una explicació més completa si es té en compte la focalització: en un esdeveniment com el de (4), amb dos partici-

pants humans i per tant animats, a (4a) el focus està posat en l'interlocutor (i per això s'emptra com a clíctic de datiu el no marcat *hi*), mentre que a (4b) el parlant focalitza en el tercer participant (i per això el clíctic de datiu és el marcat, *li*).

- (4) a. Veus aquell senyor d'allà? Acosta-t'hi i pregunta-li quina hora és
b. Veus aquell senyor d'allà? Acosta-te-li i pregunta-li quina hora és

El llibre analitza amb detall molts altres fenòmens del català i també d'altres llengües, especialment l'anglès per a mostrar el contrast tipològic amb el català, i també el llatí per a bastir l'aproximació inicial al cas datiu. Alguns dels fenòmens que tracta són: la semàntica de la preposició *a* (amb els seus valors prototípics i els derivats o «estiregassats» per adaptar-se a la gran quantitat de situacions on es pot aplicar), la diferència superficial i teòrica entre locatiu i datiu, les construccions reflexives i mitjanes, la polisèmia imposada per la construcció reflexiva de datiu en verbs que més típicament apareixen en construccions transitives o intransitives, i les projeccions metafòriques que fan que els verbs eixamplin els seus significats i contextos d'ús.

Ynglès exemplifica les seves hipòtesis amb profusió de dades i en moltes situacions i dominis. Una de les aplicacions més interessants té a veure amb la combinatòria de clítics. En paraules de l'autora: «en català, la posició en l'escala de la jerarquia personal s'estableix a través dels patrons combinatoris biclítics que, a través de l'ordre, assenyalen relacions d'asimetria entre la figura i el fons. La primera persona (inherentment el prototip de perceptor) és definida per l'esquema d'imatge com el prototip del fons, per la propietat d'aquest participant de centrar la perspectiva de l'escena» (p. 209). Aquest posicionament derivat del marc teòric que ha adoptat i que al llarg de l'obra ha fet evolucionar, porta Ynglès finalment a una anàlisi exhaustiva de les combinacions dels clítics acusatius i datius en català.

Però el *leit motiv* de l'obra és, com ja hem dit, l'adopció i la revisió teòrica del model d'event de Langacker per a exposar la tesi que el català ha gramaticalitzat la perspectiva interna de les escenes amb tres participants des del punt de vista del datiu. Per a assolir una descripció teòrica adequada d'aquesta proposta, Ynglès escindeix el model d'event langackerià en dos dominis relacionals: el del temps i el de l'espai. Aquesta modificació permet postular que, en el domini de l'espai, el datiu es conceptualitza com a punt referencial i més prominent. Això significa una alteració de l'ordre natural *Figura > Fons* propi dels esdeveniments de moviment amb dos participants;

així, en els esdeveniments amb tres participants, en català, l'ordre es capgira tant des del punt de vista conceptual com, en conseqüència, superficial, «evocant amb l'ordre *Posseïdor* > *Possessió* la màxima asimetria entre els [...] participants» (p. 206).

El datiu en català: una aproximació des de la lingüística cognitiva és una obra ambiciosa i teòricament densa, no sempre fàcil de seguir per qui no estigui familiaritzat amb la terminologia, els conceptes i el mètode de la Gramàtica cognitiva, però aquest handicap es resol amb un treball meticulós dels editors i amb una introducció al marc teòric clara, sintètica i ben organitzada. L'autora demostra al llarg de l'obra que coneix a fons la bibliografia de la Lingüística cognitiva, i també la de la Lingüística en general; especialment, cal destacar que quan s'oposa a la gramàtica generativa, ho fa des d'un coneixement aprofundit d'aquest corrent.

En resum, l'obra de Maria-Teresa Ynglès és una aportació important a l'estudi del datiu en català i a l'aplicació a la nostra llengua del marc teòric de la Gramàtica cognitiva de Langacker.

SALVADOR CLIMENT
Universitat Oberta de Catalunya

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- BEL, A. (2002) «Les funcions sintàctiques», dins Solà *et alii* (eds.), *Gramàtica del català contemporani*, vol. 2, Barcelona, Editorial Empúries.
- JOHNSON, M. (1987) *The Body in the Mind. The body Basis of Meaning, Imagination and Reason*, Chicago, The University of Chicago Press.
- LANGACKER, R. (1987) *Foundations of cognitive Grammar Vol. 1: Theoretical Prerequisites*, Stanford, Stanford University Press.
- (1991) *Foundations of cognitive Grammar Vol. 2: Descriptive Application*, Stanford, Stanford University Press.
- TALMY, L (2000) *Toward a cognitive Semantics*, Cambridge, The MIT Press.